

УДК: 340.15(477)(091)

DOI: <https://doi.org/10.35432/tisb272022276815>**Роман Корчовий**

*аспірант кафедри публічного управління та регіоналістики
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-8126-6462>
e-mail: korchevoiroman@gmail.com*

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІЙСЬКОВОГО МІСТЕЧКА У СИСТЕМІ РОЗСЕЛЕННЯ

Стаття присвячена встановленню ознак військових містечок як форми постійної дислокації військ та організації розквартирування військовослужбовців та членів їх родин, а також особливостям правового режиму функціонування військових містечок. Визначені основні ознаки військових містечок: мета створення – військовий характер, наявність спеціально спроектованих комплексу будівель та споруд, включаючи житловий фонд; закріплена земельна ділянка, що належить до земель оборони; наявність особливого режиму безпеки; обмеження та додаткові гарантії прав громадян, що проживають на території військових містечок. Визначена класифікація військових містечок. Встановлений правовий режим військового містечка як спеціальний порядок правового регулювання суспільних відносин щодо створення, функціонування та ліквідації військових містечок, що визначає, у тому числі, діяльність суб'єктів права на зазначеній території.

Ключові слова: система розселення, військове містечко, розквартирування військ, дислокація військ, пункти постійної дислокації, військові об'єкти.

Roman Korchovi

*PhD-student of the Department of Public Administration and Regionalism
ESI of Public Service and Administration Odesa Polytechnic National University,
<https://orcid.org/0000-0002-8126-6462>
e-mail: korchevoiroman@gmail.com*

SPECIAL LEGAL REGIME OF A MILITARY TOWNSHIPS IN THE SETTLEMENT SYSTEM

The article is devoted to the establishment of features of military settlements as a form of permanent deployment of troops and the organization of quartering of servicemen and members of their families, as well as the peculiarities of the legal regime of operation of military settlements. It was determined that the characteristics of military settlements are: 1. The purpose of creation (purpose) is a military facility; 2. The presence of a specially designed complex of buildings and structures, including barracks and housing stock for the accommodation of military personnel and their family members; 3. A legally secured territory (land plot) belonging to defense lands, along the perimeter of which a fence is installed, which prevents unauthorized presence in the specified territory; 4. Special mode of safe operation of military facilities, including access system and special security measures; 5. Limiting the rights of citizens living in military settlements and establishing state support measures corresponding to such restrictions, including resettlement from military settlements with the provision of other living quarters; 6. Special legal regime of operation and management of the military settlements.

The classification of military settlements was carried out, in particular, those located within the cities and outside the cities; is the location of one military unit and several military units; with and without existing housing stock; depending on belonging to a military formation: Armed Forces of Ukraine, State Border Service of Ukraine, National Guard; closed and open.

It has been established that the legal regime of a military settlements can be understood as a special procedure for legal regulation of social relations regarding the creation, functioning and liquidation of military settlements, which determines, among other things, the activities of legal entities in the specified territory. Based on the above, the legal regime of military settlements includes

First, when creating military settlements: the legal basis for decision-making by authorized state authorities on the creation of military facilities and the infrastructure of military settlements; allocation of land plots, design and construction of military settlements; ensuring the regime of secrecy during the implementation of the specified measures;

Secondly, during the functioning of military settlements: establishment of relevant threats of restrictions, prohibitions, special permits, as well as restricted rights of residents of military settlements and the corresponding list of state support measures, including resettlement from a closed military settlements; ensuring the protection of information constituting a state secret; ensuring safe conditions for the operation of military facilities, as well as safe conditions for the work and residence of citizens; establishing the zoning of the territory of military settlements and the rules of conduct in each of its zones, marking the boundaries of military settlements on the ground, clearly regulating the access regime; establishment of a special procedure for planning, land, business and other activities on the territory of military settlements; granting relevant powers to state authorities, local self-government bodies and military administration bodies.

Thirdly, when liquidating military settlements: criteria for changing the legal regime of military settlements; the inventory of funds, the procedure for transferring property from military formations and other measures carried out during the liquidation of military settlements.

Key words: resettlement system, military town, quartering of troops, deployment of troops, points of permanent deployment, military facilities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У системі розселення України, окрім сіл, селищ, міст існують також деякі види об'єктивно існуючих поселенських форм, які не охоплюються існуючими класифікаторами (див., напр.: [22]). Перебуваючи у складі адміністративно-територіальних одиниць та поселень, вони можуть мати відносно автономний статус в організаційно-управлінському та господарському відношеннях. До таких належать, зокрема, території колективного розселення – селища садово-городних кооперативів (дачні селища), житлових товариств, а також різноманітні форми компактного службового розселення фахівців певної галузі (при науково-дослідних інститутах, інфраструктурних та промислових об'єктах).

У військовій організації будь-якої держави мають бути військові об'єкти та розвинена під такі об'єкти відповідна інфраструктура. Залежно від величини та значущості такого об'єкту йому має відводитися певна територія. Крім того, такий об'єкт не може існувати сам по собі. Для підтримки життєздатності йому потрібний військовий та цивільний персонал із відповідною кваліфікацією, а персоналу, у свою чергу, потрібно облаштувати побут (побудувати житло, школи, дитячі садки, забезпечити транспортне сполучення тощо). Військові об'єкти мають певну секретність, тому не можуть бути доступні для загального відвідування. Таким чином, виникає потреба закрити вищезазначену територію та встановити в її межах правовий режим, що відповідає загрозам.

На тлі зазначеного, однією із форм розселення військовослужбовців та членів їх сімей виступають військові містечка, що перебувають як безпосередньо у складі поселень, так й на відносній відстані від них. В останньому випадку, відповідно до діючого порядку вони обліковуються за тим поселенням, з яким пов'язані в адміністративному або господарському відношенні [25].

Військові містечка створювалися в різні часи для реалізації певних завдань у сфері оборони та військової безпеки держави. Так, наприклад у першій пол. XIX ст. існували т.зв. військові поселення, у яких мешкали сімейні солдати разом із родинами [10]. Сучасні військові містечка належать до різних військових формувань України. Зокрема, в Державній прикордонній службі України перебуває близько 200 військових містечок [23]. Перелік військових містечок Збройних Сил України відсутній у відкритому доступі, але їх кількість судячи за номерами сягає кількох сотень. Є військові містечка також у Національній гвардії України.

У період із 1993 р. у зв'язку з скороченням ЗСУ та інших військових формувань значна кількість військових містечок як цілісні майнові комплекси були передані з державної до комунальної власності або в оперативне управління іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади (відповідно до рішень уряду у період з 1993 по 2021 роки за нашими підрахунками було передано понад 150 військових містечок). Відбувся також поступовий процес приватизації військових містечок як цілісних майнових комплексів, так й об'єктів на їх території, у т.ч. об'єктів житлового фонду. Непоодинокими були також випадки, коли на базі великих військових містечок утворювалися територіальні громади із власними органами місцевого самоврядування. Проте досі відсутня визначеність у питанні про те, який правовий режим військових містечок, чи необхідне його збереження або переведення у формат військових баз тощо. В Україні також відсутній комплексний нормативно-правовий акт, який б визначив спеціальний правовий режим військових містечок. Це викликає певні непорозуміння у взаємовідносинах між органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо передачі майна, надання комунальних послуг, а також між мешканцями військових містечок, які часто-густо не є військовими, з органами військового управління щодо умов проживання, отримання житлово-комунальних послуг тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор В Україні розвивається кілька наукових шкіл, щодо вивчення загальної та регіональних систем розселення, а також відповідних поселень. Велика увага наукової спільноти до зазначеної проблематики була привернута у зв'язку із проведенням адміністративно-територіальної реформи. В багажі вітчизняної науки формування моделей систем розселення та вирішення геопросторових проблем вдосконалення адміністративно-територіального устрою України [див., напр.: 7], питання правового статусу окремих видів поселень розселенської мережі – сіл [див., напр.: 3], селищ [див., напр.: 5], міст [див., напр.: 13]. Певного дослідження набула проблематика земель оборони України [див., напр.: 2] та житлового забезпечення військовослужбовців [див., напр.: 4]. Проте в існуючих дослідженнях не приділяється увага внутрішньопоселенським формам розселення, зокрема «селищам у містах», компактно розташованому службовому житловому фонду, військовим містечкам, а також питанням дислокації та розквартирування військ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є встановлення ознак військових містечок як форми постійної дислокації військ та організації розквартирування військовослужбовців та членів їх родин, а також особливостей правового режиму функціонування військових містечок.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж розглянути статус військових містечок, слід з'ясувати саму категорію «містечко». Під містечком розуміється особливий тип населених пунктів, що існували у минулому. На відміну від сіл мешканці містечок належали до міщанського, а не селянського стану, однак на відміну від міст містечка не володіли розвиненими адміністративними функціями. Категорія містечок в Україні була скасована в результаті адміністративно-територіальної реформи 1924 р., коли вони були переведені здебільше у статус селищ міського типу й більше у законодавстві ця категорія не використовувалася [11]. Тим не менш в деяких законопроектах щодо адміністративно-територіального устрою в Україні пропонувалося відродити зазначену категорію населених пунктів.

Великий тлумачний словник сучасної української мови під містечком також розуміє групу житлових або службових будинків, об'єднаних за своїм призначенням [12]. Саме у такому розумінні категорія «містечко» використовується у діючих нормативно-правових актах України, де зустрічаються такі види, як дитяче, студентське, спортивне, лікарняне містечко, містечко будівельників, містечко для розміщення внутрішньопереміщених осіб. В нормативно-правовій базі, що регулює військову сферу також зустрічаються учбове, наметове, тренінгове, вартове, вогневе, гімнастичне, інженерне, десантне, парашутне містечка, службове містечко для собак та містечка радіаційного, хімічного та біологічного захисту, що є комплексом функціональних споруд виключно інженерно-технічного характеру.

Родовими щодо військових містечок є категорії «військовий об'єкт», «дислокація військ», «пункти постійної дислокації». Відповідно до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю:

військові об'єкти – бойові позиції військ, пункти управління, полігони, вузли зв'язку, радіотехнічні системи, бази, склади, об'єкти життєзабезпечення військ;

дислокація військ (у мирний час) – розміщення (розквартирування) органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових кораблів, військових навчальних закладів та установ у відведених (визначених) для них місцях (пунктах постійної дислокації) у населених пунктах (військових містечках, аеродромах, військово-морських базах, пунктах базування);

пункти постійної дислокації – визначені відповідними наказами (директивами) військові містечка (фонди), призначені для забезпечення життєдіяльності військової частини (органу військового управління, з'єднання, військового корабля, військового навчального закладу, установи Збройних Сил України) в мирний час. Під фондами розуміють казарменний фонд, житловий фонд, об'єкти соціально-культурного призначення, комунальні споруди та інженерні мережі, розташовані в межах військового містечка;

розквартирування – розміщення (перспективне розміщення) військових частин (органів військового управління, з'єднань, військових навчальних закладів, установ ЗС) у визначених пунктах постійної дислокації (районах), надання їм (наділення їх) необхідних земельних ділянок, будівель і споруд для житла, зберігання бойової і спеціальної техніки, запасів матеріальних засобів, проведення бойової і спеціальної підготовки, а також для господарчих та інших потреб [16].

Як такі, військові містечка тісно пов'язані з військовими об'єктами. На території або в безпосередній близькості практично будь-якого військового містечка функціонує якийсь військовий об'єкт, що визначає призначення військового містечка. Проте залежно від рівня важливості військового об'єкту органи воєнного управління вправі не відносити останні до військових містечок, тобто не для кожного військового об'єкту, що охороняються військовослужбовцями та діє спеціальний режим пропуску буде встановлено правовий режим військового містечка.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 №1282 військове містечко – майновий комплекс будівель, споруд, іншого нерухомого військового майна разом із житловим фондом, об'єктами соціальної та інженерної інфраструктури, які використовуються для його обслуговування, розміщений на відокремленій земельній ділянці, яка належить до категорії земель оборони [26].

У свою чергу, відповідно до Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення ЗСУ територія військового містечка – частина земельної ділянки з установленними межами, на якій розміщуються фонди військового містечка, що використовується для розквартирування військових частин та розміщення військовослужбовців і працівників ЗСУ. Фонди військового містечка – казарменний фонд, житловий фонд, об'єкти соціально-культурного призначення, комунальні споруди, інженерні мережі [17; 24].

Слід також відмітити, що в законодавстві України є поняття військового поселення.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» не підлягають приватизації житлові приміщення у гуртожитках, розташовані на територіях закритих військових поселень [30]. На території України на час прийняття зазначеного закону дійсно існувала певна кількість закритих військових поселень, що суттєво відрізнялися від військових містечок. Закриті військові поселення були суворо засекречені: для громадян, які не мали права доступу до секретної інформації, дані про існування таких поселень та їх місцезнаходження були закриті. В'їзд на територію був дозволений лише особам з постійною пропискою в цьому поселенні, сторонні особи могли в'їхати лише за посвідченням про відрядження або пропуском. Усі повнолітні мешканці закритих поселень давали підписку про нерозголошення свого справжнього місця проживання та відомостей про населений пункт. За розголошення відомостей про проживання у закритому місті, його місцезнаходження та характер діяльності була передбачена відповідальність. Населення військового поселення при переписах приписувалося до обласних центрів. При цьому для більшої конспірації номери будинків у таких поселеннях починалися з великих чисел, ніби продовжуючи вулиці у «містах приписки», те ж саме було з номерами шкіл. Як компенсацію за складнощі, пов'язані з проживанням у закритих поселеннях у них було краще налагоджено постачання, всі працюючі отримували надбавку до зарплати у розмірі 20 % від окладу незалежно від наявності доступу до секретних відомостей, що компенсувала незручності, пов'язані із секретністю та закритістю. Рівень благоустрою закритих поселень також був вищим за середній, була краще розвинена соціальна сфера та сфера обслуговування тощо.

Типовим закритим військовим поселенням був Макарів-1, що був заснований у 1969 р. й у якому були розташовані військова частина, що займалася обслуговуванням ядерної зброї, військова частина військових сейсмологів та завод залізобетонних конструкцій із будівництва шахт для ядерних ракет. Як поселення Макарів-1 адміністративно не входив до складу Житомирської області, у якій перебував територіально. Лише у 2012 році на базі Макарів-1 було утворено селище міського типу Городок у складі Житомирської області.

Діюче законодавство України про адміністративно-територіальний устрій не визначає закриті військові поселення як тип. Від так, як уявляється, законодавець ототожнив поняття «закриті військові поселення» із «військовими містечками» у цілому. Тим не менш, така невідповідність, особливо при прийнятті Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» [15] призводила до суперечок щодо приватизації житла на території військових містечок, які, начебто, не є тотожними «закритим військовим поселенням». У зв'язку із зазначеним, узагальнюючи судову практику Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ роз'яснив, що судам необхідно звертати увагу на те, що можуть бути приватизовано кімнати у гуртожитках, які є об'єктами права державної та комунальної власності, крім кімнат у гуртожитках, що перебувають у господарському віданні чи в оперативному управлінні військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань [1], тобто фактично в межах військових містечок.

Тим не менш, зазначена правова невизначеність, на наш погляд, має бути подолана через внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» та прибирання категорії «закриті військові поселення» із діючого законодавства.

З метою підтримки бойової готовності військових частин та підрозділів військовослужбовцям та іншим особам (у першу чергу членам сімей військовослужбовців) необхідно надати житлові приміщення на час їхньої служби (роботи) та облаштувати їх побут. Вказана необхідність також відрізняє військові містечка від звичайних форм розселення. Від так суттєвою ознакою військових містечок є наявність в них житлового фонду. Відповідно до Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення ЗСУ житловий фонд – житлові будинки, гуртожитки, казарми поліпшеного планування (спеціально пристосовані казарми у розташуванні військової частини, які призначені для розміщення військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу служби за контрактом), готелі та інші будівлі, що включені до житлового фонду [24].

Наявність житлового фонду передбачає існування певних прав суб'єктів правовідносин щодо цього фонду: права оперативного управління у ЗСУ та інших військових формувань, у віданні яких перебуває військове містечко, і права користування житловими приміщеннями осіб, що проживають у військових містечках.

Відповідно до Житлового кодексу України видача ордерів на жилі приміщення у військових містечках провадиться в порядку, передбаченому законодавством України [6]. Спеціальний ордер на службові житлові приміщення в військових містечках оформляється та видається територіальними квартирно-експлуатаційними управліннями (КЕУ), квартирно-експлуатаційними відділами та квартирно-експлуатаційними частинами (КЕВ, КЕЧ) протягом п'яти робочих днів [19; 27].

Особливого значення заслугоує право мешканців військового містечка бути забезпеченими житлом поза межами військового містечка, адже проживання на території таких містечок обмежує права їх мешканців, оскільки апіорі всі житлові приміщення у військовому містечку є службовими. Реалізація конституційного права на житло може бути реалізоване лише при зміні місця проживання через відселення із військових містечок або через переведення житла з категорії службового у житло для постійного проживання.

Відповідно до Житлового кодексу України офіцерів, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби ЗСУ і прирівняних до них осіб, звільнених з дійсної військової служби у відставку або в запас, а також осіб, які проживають разом з ними, може бути виселено із займаних ними жилих приміщень у військових містечках з наданням іншого благоустроєного жилого приміщення [6]. У такому ж порядку підлягають виселенню з військових містечок інші особи, які втратили зв'язок із Збройними Силами України.

Слід зазначити, що вперше норма про відселення з військових містечок осіб, що втратили зв'язок із армією з'явилася у 50-х рр. ХХ ст. Спочатку зазначений обов'язок покладався на військове відомство, яке самостійно будувало досить великі обсяги житла. Проте наприкінці 70-х рр. «головна біль» була покладена на рівень місцевих рад, які були зобов'язані надавати житло громадянам, що відселялися з військових містечок протягом 2-х років після звільнення у запас або відставку.

Треба звернути увагу й не те, що протягом всього часу існування інституту відселення громадян з військових містечок обов'язок переселення (категорія «особи, що підлягають переселенню») трансформувалася спочатку у право на відселення (категорія «особи, що мають право на отримання житлових приміщень за межами закритих військових містечок»), а згодом на можливість відселення (категорія «особи, що можуть бути виселені із займаних ними жилих приміщень у військових містечках з наданням іншого благоустроєного жилого приміщення»).

Врешті-решт це призвело до проживання на території закритих військових містечок великої кількості осіб, що втратили зв'язок із ЗСУ та іншими військовими формуваннями. В умовах скорочення ЗСУ у 90-х рр. часто-густо відбулася ліквідація багатьох військових містечок, у т.ч. через передачу фондів військових містечок до комунальної власності, переобладнання вільних приміщень казарменого фонду у житло, переведення службового житла військових формувань у житло для постійного проживання з наступною приватизацією, тощо [29].

На жаль в Україні відсутній чіткий порядок забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, що мешкають у військових містечках при звільненні їх з військової служби, який би, зокрема передбачив умови, процедури та терміни переселення. Аналіз бюджетної програми 2101190 «Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України» [31] свідчить що замість переселення із військових містечок з наданням іншого благоустроєного жилого приміщення зусилля держави здебільше спрямовані на будівництво житлових об'єктів саме на території військових містечок, що розчиняє їх правовий режим.

Складовою частиною військових містечок є інженерна та комунальна інфраструктура. До інженерних мереж належать внутрішні та зовнішні мережі водопостачання, каналізації,

теплопостачання, гарячого водопостачання, газопостачання, електропостачання (повітряні та кабельні) і споруди на цих мережах, що забезпечують казармений і житловий фонд. Комунальними спорудами є стаціонарні електростанції та трансформаторні підстанції, водоканалізаційні установки, котельні установки, теплові пункти тощо.

У військових містечках, що перебувають в межах населених пунктів як правило формується єдина інфраструктура інженерно-комунального життєзабезпечення. Однак зазначене не свідчить про те, що військове містечко не є окремим утворенням. Зазначеному також сприяє той факт, що землі військового містечка не належать до земель житлової та громадської забудови, а є землями оборони, що надаються військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань у постійне користування у порядку, визначеному Земельним кодексом України [8] та Законом України «Про використання земель оборони» [14].

Додатковою особливістю військового містечка є Генеральний план військового містечка, що визначає принципи вирішення розвитку, планування, розміщення будівель, споруд, інженерних мереж, організацій і систем господарського та побутового обслуговування.

Військове містечко зазвичай розбивається на такі території (дільниці) під розміщення наступних об'єктів:

- казармений фонд – казарми, учбові будівлі і споруди, їдальні, будівлі штабів та управлінь, клуби, культурно-побутові та спортивні будівлі і споруди, комунально-побутові та торгово-побутові будівлі і споруди, будівлі медичних та дитячих установ, вартові приміщення, виробничі будівлі;
- технічна – парки озброєння та військової техніки, майстерні для ремонту та обслуговування озброєння та військової техніки, пожежні депо;
- складська – склади та сховища матеріальних засобів;
- житлова – житлові будинки, гуртожитки, казарми поліпшених умов проживання, готелі.

В процесі планування та розвитку військових містечок (окремо розташованих підрозділів, які мають окремі військові містечка та житловий фонд) визначається система тепло-, водозабезпечення, віддаленість від транспортного сполучення, житлова інфраструктура та кількість мешканців (за категоріями), які проживають у містечку, система доставки дітей до шкільних та дошкільних навчальних закладів, рівень розвитку соціально-культурної та комунальної інфраструктур тощо [21].

Поза військовими містечками розміщуються об'єкти, що необхідні для забезпечення бойової підготовки: навчальні стрільбища, танкодроми, автодроми, інженерні полігони.

Зрозуміло, що для будівництва військових об'єктів необхідні спеціальні проекти щодо їх створення, а також певні території (земельні ділянки). Досить тривалий час не існувало єдиної системи проєктування та будівництва військових містечок, не було розроблено типових рішень для зазначених цілей, що призводило до неефективного планування, поширенню стихійних форм будівництва фондів військових містечок з що супроводжувалося низьким рівнем вирішення технічних, санітарно-гігієнічних та естетичних (архітектурно-художніх) завдань. Тим часом, проєктування військових об'єктів та супутньої інфраструктури, включаючи житловий фонд, має відповідати певним та специфічним вимогам та повинно здійснюватися спеціалізованою організацією в умовах забезпечення режиму секретності. Такою організацією є Державне підприємство «Центральний проєктний інститут Міністерства оборони України», а також його структурні підрозділи – Вінницький та Львівський проєктний інститути. Саме за його типовими проєктами будувалися нові військові містечка, окремі споруди та об'єкти, а за індивідуальними проєктами – будинки офіцерів, також житлові та адміністративні будинки у містах та великих гарнізонах.

Можна виділити три основні напрямки проєктних робіт. Найважливішим з них є загальновійськове будівництво, що включає комплексне проєктування військових містечок і всіх елементів їхньої інфраструктури – будівель і споруд, які забезпечують повсякденний побут, бойове навчання, зберігання, обслуговування та експлуатацію військової техніки й

створюють необхідні умови для виконання завдань, що стоять перед конкретно військовою частиною у загальній системі бойової готовності ЗСУ та інших військових формувань. Другим напрямком було і залишається проєктування житла для військовослужбовців та членів їхніх сімей, яке не входить до військових містечок. Третім напрямком є проєктування військових містечок для розміщення військових частин у місцях їхньої тимчасової дислокації (у т.ч. в особливий період) на весь період виконання ними конкретного бойового чи іншого поставленого завдання.

Важко уявити функціонування військового об'єкту та дислокації військ, де не ведуться роботи з використанням відомостей, що становлять державну таємницю, або для функціонування, яких не встановлено спеціальні заходи безпеки. Тому можна дійти до висновку, що військові об'єкти одночасно є об'єктами, що охороняються військовослужбовцями та діє спеціальний режим пропуску на зазначені об'єкти. На території військового містечка здійснюється особливий режим охорони у форматі контрольно-пропускних пунктів або патрулювання тощо. Недосконалість або взагалі відсутність огорожі, системи пропускового режиму та інших порушень статусу військового містечка вказує лише на те, що посадові особи не вживають необхідних заходів для приведення території даного військового містечка у відповідність до вимог, що висуваються до нього.

Охорона військового містечка і порядок пропуску на його територію (пропускний режим) організується наказом командира частини чи старшим військового містечка залежно від важливості об'єктів. Для дотримання пропускового режиму створюються контрольно-пропускні пункти для забезпечення пропуску (виходу) військовослужбовців і цивільних осіб, що прибувають (убувають), а також винесення або вивезення (ввезення) будь-якого майна.

Особи, які проживають, працюють або прибувають на територію закритого військового містечка, повинні бути ознайомлені з умовами особливого режиму та відповідальністю за його порушення. Крім того, якщо на військових об'єктах ведуться роботи з використанням відомостей, що становлять державну таємницю, або для функціонування, яких встановлені спеціальні заходи безпеки, у військовому містечку можуть встановлюватися заборонені та контрольовані зони з метою унеможливлення доступу громадян на територію забороненої зони без необхідності [18]. На території військового містечка також може бути призначене додаткове патрулювання, виставлені пости охорони на найбільш загрозливих напрямках проникнення сторонніх осіб на територію військового містечка [28]. Забезпечення правопорядку на території військових містечок покладається на Військову службу правопорядку у ЗСУ [20].

За дотримання статутного порядку та функціонування об'єктів військового містечка відповідає командир військової частини, яка знаходиться у ньому. Відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [32] якщо у військовому містечку розташовано кілька військових частин, приміщення і територія між ними розподіляються начальником гарнізону (старшим військового містечка) розпорядження якого є обов'язковими для всіх військовослужбовців військового містечка та осіб, що знаходяться на його території. Територія військового містечка й прилеглі до нього вулиці мають бути озеленені, утримуватися в чистоті та порядку, а з настанням темноти освітлюватися. Територія військового містечка огорожується. Прибирання території військового містечка проводиться силами добового наряду і виділеними командами, а для їх впорядкування встановлюється парко-господарський день.

Управління казарменим фондом, житловим фондом, об'єктами соціально-культурного призначення, комунальними спорудами, інженерними мережами та земельними ділянками військових містечок організовується і ведеться територіальними квартирно-експлуатаційними управліннями, квартирно-експлуатаційними відділами (квартирно-експлуатаційними частинами) та квартирно-експлуатаційними службами військових частин [17; 24].

Враховуючі достатньо велику кількість військових містечок в Україні є можливість здійснити їх систематизацію через застосування фасетного методу класифікації. Серед них:

- розміщені в межах населеного пункту та за межами населеного пункту;

- є місцем розташування однієї військової частини та кількох військових частин;
- з наявним житловим фондом та без такого;
- в залежності від належності до військового формування: ЗСУ, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія;
- закриті та відкриті.

Щодо останнього принципу класифікації слід зазначити, що за традицією військові містечка поділялися на закриті та відкриті. На відміну від закритих, у відкритих військових містечках був відсутній казармений фонд, технічні й складські об'єкти військових частин та розміщувалося лише службове житло військового відомства. У зв'язку із зазначеним система пропускнуго режиму була за повідомленням або взагалі відсутня. Проте, відповідно до нормативно-правової бази України поділ військових містечок на закриті та відкриті не застосовується й незважаючи на певні відмінності поміж ними щодо режимності всі вони фактично належать до закритих.

Викладене свідчить, що військовим містечкам відповідає спеціальний (особливий) правовий режим. Як зазначає Д.Д. Коссе правовий режим можна розглядати як порядок регулювання, який виражений у різнонаправленому комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, які створюють особливу спрямованість правового регулювання [9, С. 28]. На наш погляд під правовим режимом військового містечка можна розуміти спеціальний порядок правового регулювання суспільних відносин щодо створення, функціонування та ліквідації військових містечок, що визначає, у тому числі, діяльність суб'єктів права на зазначеній території. Виходячи із зазначеного, правовий режим військових містечок може включати:

По-перше, при створенні військових містечок:

- правові основи прийняття рішень уповноваженими органами державної влади про створення військових об'єктів та інфраструктури військових містечок;
- відведення земельних ділянок, проектування та будівництво військових містечок;
- забезпечення режиму секретності при проведенні зазначених заходів;

По-друге, при функціонуванні військових містечок:

- встановлення відповідних загроз обмежень, заборон, спеціальних дозволів, а також прав мешканців військових містечок, що обмежуються та відповідний йому перелік заходів державної підтримки, включаючи відселення із закритого військового містечка;
- забезпечення захисту відомостей, що становлять державну таємницю;
- забезпечення безпечних умов функціонування військових об'єктів, а також безпечних умов для роботи та проживання громадян;
- встановлення зональності території військових містечок та правил поведінки на кожній із її зон, позначення на місцевості меж військових містечок, чітка регламентація пропускнуго режиму;
- встановлення особливого порядку ведення містобудівної, земельної, підприємницької та іншої діяльності на території військових містечок;
- наділення відповідними повноваженнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування та органів військового управління.

По-третє, при ліквідації військових містечок:

- критерії зміни правового режиму військових містечок;
- інвентаризацію фондів, порядок передачі майна від військових формувань та інші заходи, що здійснюються при ліквідації військових містечок.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, підсумовуючи аналіз військових містечок ми вважаємо, що їх ознаками є:

1. Мета створення (призначення) – військовий об'єкт
2. Наявність спеціально спроектованих комплексу будівель та споруд, включаючи казармений та житловий фонд для розміщення військовослужбовців та членів їх сімей
3. Закріплена на законній підставі територія (земельна ділянка), що належить до земель оборони по периметру якої встановлена огорожа, яка перешкоджає

несанкціонованому знаходженню на зазначеній території.

4. Особливий режим безпечного функціонування військових об'єктів, включаючи пропускну систему та спеціальні заходи безпеки.

5. Обмеження прав громадян, які проживають у військових містечках, та встановлення відповідних таким обмеженням заходів державної підтримки, включаючи відселення із військових містечок з наданням іншого житлового приміщення.

6. Особливий правовий режим функціонування та управління військовим містечком.

Література

1. Аналіз судової практики застосування Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.08.2013.

2. Гаража О.П. Інституціональні основи управління та оцінки земель оборони України. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2017. № 1. С. 43-49.

3. Губань Р. Сільські населені пункти як адміністративно-територіальні одиниці. Юридичний журнал. 2008. № 11. С. 57-64.

4. Дідовець Ю. В. Щодо правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcum_2018_4_8 (дата звернення 22.12.2022)

5. Дністрянська Н. Проблеми понятійно-термінологічного означення селищ міського типу як окремої категорії міських поселень. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2009. Вип. 36. С. 122-126.

6. Житловий кодекс України від 30.06.1983 №5464-X

7. Заставецька Л.Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України : монографія. Т. : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.

8. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III

9. Коссе Д. Д. Значення та сутність правового режиму в правовій системі України. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 27-30

10. Лазанська Т.І. Військові поселення. Енциклопедія історії України. К.: Наукова думка. 2003. Т. 1. С. 552.

11. Містечко. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: Перун, 2005. С. 679

12. Містечко. Юридична енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. С. 725

13. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2013. Вип. 2. С. 205-216.

14. Про використання земель оборони: Закон України від 27.11.2003 № 1345-IV

15. Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків: Закон України від 04.08.2008 № 500-VI.

16. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ СБУ від 12.08.2005 №440.

17. Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 17.08.2017 № 440.

18. Про затвердження Інструкції з організації вартової служби у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 24.10.2016 № 553

19. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями: Наказ Міністра оборони України від 31.07.2018 №380.

20. Про затвердження Інструкції про організацію патрульно-постової служби

Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 10.10.2016 № 515

21. Про затвердження Інструкції про організацію у Збройних Силах України соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та членів їхніх сімей, працівників Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України 19.01.2016 № 27

22. Про затвердження Кодифікатора адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад: Наказ Міністерства розвитку громад та територій від 26.11.2020 № 290

23. Про затвердження Переліку закритих військових містечок Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 14.07.2015 №857.

24. Про затвердження Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України від 03.07.2013 № 448.

25. Про затвердження Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою в УРСР: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 12.03.1981 № 1654-X.

26. Про затвердження Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 № 1282.

27. Про затвердження Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081

28. Про затвердження Порядку переведення Національної гвардії України на посилений варіант службової діяльності: Наказ МВС України від 09.11.2020 № 782

29. Про порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1919

30. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.1992 № 2482-XII.

31. Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 2101190 “Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України” на 2021 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 №359-р.

32. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV

References

1. Analiz sudovoyi praktyky zastosuvannya Zakonu Ukrayiny «Pro zabezpechennya realizatsiyi zhytlovykh prav meshkantsiv hurtozhytkiv»: Vyshchyu spetsializovanyy sud Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 01.08.2013.

2. Harazha O.P. Instytutsional'ni osnovy upravlinnya ta otsinky zemel' oborony Ukrayiny. Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel'. 2017. № 1. S. 43-49.

3. Huban' R. Sil's'ki naseleni punkty yak administratyvno-terytorial'ni odynytisi. Yurydychnyy zhurnal. 2008. № 11. S. 57-64.

4. Didovets' YU. V. Shchodo pravovoho rehulyuvannya zhytlovoho zabezpechennya viys'kovosluzhbovtiv. Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya : Yurydychni nauky. 2018. Vyp. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_4_8

5. Dnistrians'ka N. Problemy ponyatiyno-terminolohichnoho oznachennya selyshch mis'koho typu yak okremoyi katehoriyi mis'kykh poselen'. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya heohrafichna. 2009. Vyp. 36. S. 122-126.

6. Zhytlovyi kodeks Ukrayiny vid 30.06.1983 №5464-KH 7. Zastavets'ka L.B. Systemy rozselennya i heoprostorovi problemy vdoskonalennya administratyvno-terytorial'noho ustroyu Ukrayiny : monohrafiya. T. : TNPU im. V. Hnatyuka, 2013. 331 s.

7. Zastavets'ka L.B. Systemy rozselennya i heoprostorovi problemy vdoskonalennya

- administratyvno-terytorial'noho ustroyu Ukrayiny : monohrafiya. T. : TNPU im. V. Hnatyuka, 2013. 331 s.
8. Zemel'nyy kodeks Ukrayiny vid 25.10.2001 № 2768-III
 9. Kosse D. D. Znachennya ta sutnist' pravovoho rezhymu v pravoviy systemi Ukrayiny. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2010. № 2. S. 27-30
 10. Lazans'ka T.I. Viys'kovi poselennya. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny. K.: Naukova dumka, 2003. T. 1. S. 552.
 11. Mistechko. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy. K.; Irpin': Perun, 2005. S. 679
 12. Mistechko. Yurydychna entsyklopediya. K.: Ukrayins'ka entsyklopediya im. M. P. Bazhana, 2001. T. 3. S. 725
 13. Pavlovych-Seneta YA. P. Misto u systemi terytorial'noho ustroyu Ukrayiny: teoretyko-pravovyy aspekt. Naukovyy visnyk L'vivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna. 2013. Vyp. 2. S. 205-216.
 14. Pro vykorystannya zemel' oborony: Zakon Ukrayiny vid 27.11.2003 № 1345-IV
 15. Pro zabezpechennya realizatsiyi zhytlovykh prav meshkantsiv hurtozhytkiv: Zakon Ukrayiny vid 04.08.2008 № 500-VI.
 16. Pro zatverdzhennya Zvodu vidomostey, shcho stanovlyat' derzhavnu tayemnytsyu: Nakaz SBU vid 12.08.2005 №440.
 17. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi z obliku viys'kovoho mayna u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 17.08.2017 № 440.
 18. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi z orhanizatsiyi vartovoyi sluzhby u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 24.10.2016 № 553
 19. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi z orhanizatsiyi zabezpechennya viys'kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrayiny ta chleniv yikh simey zhylymy prymishchennyamy: Nakaz Ministra oborony Ukrayiny vid 31.07.2018 №380.
 20. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro orhanizatsiyu patrol'no-postovoyi sluzhby Viys'kovoyu sluzhboyu pravoporyadku u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 10.10.2016 № 515.
 21. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro orhanizatsiyu u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny sotsial'noho i pravovoho zakhystu viys'kovosluzhbovtiv, viys'kovozobov'yazanykh ta rezervistiv, pryzvanykh na navchal'ni (abo perevirochni) ta spetsial'ni zbory, ta chleniv yikhnikh simey, pratsivnykiv Zbroynykh Syl Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny 19.01.2016 № 27
 22. Pro zatverdzhennya Kodyfikatora administratyvno-terytorial'nykh odynts' ta terytoriy terytorial'nykh hromad: Nakaz Ministerstva rozvytku hromad ta terytoriy vid 26.11.2020 № 290
 23. Pro zatverdzhennya Pereliku zakrytykh viys'kovykh mistechok Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny : Nakaz MVS Ukrayiny vid 14.07.2015 №857.
 24. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro orhanizatsiyu kvartyrno-eksploatatsiynoho zabezpechennya Zbroynykh Syl Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 03.07.2013 № 448.
 25. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok vyrishennya pytan' administratyvno-terytorial'noho ustroyu v URSR: Ukaz Prezydiyi Verkhovnoyi Rady URSR vid 12.03.1981 № 1654-KH.
 26. Pro zatverdzhennya Poryadku vyluchennya i peredachi viys'kovoho mayna Zbroynykh Syl: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 29.08.2002 № 1282.
 27. Pro zatverdzhennya Poryadku zabezpechennya viys'kovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simey zhytlovyky prymishchennyamy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 serpnya 2006 r. № 1081
 28. Pro zatverdzhennya Poryadku perevedennya Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny na posylenyy variant sluzhbovoyi diyal'nosti: Nakaz MVS Ukrayiny vid 09.11.2020 № 782 29. Pro poryadok vidchuzhennya ta realizatsiyi viys'kovoho mayna Zbroynykh Syl: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 28.12.2000 r. № 1919

30. Pro pryvatyzatsiyu derzhavnoho zhytlovoho fondu: Zakon Ukrayiny vid 19.06.1992 № 2482-KHII.

31. Pro rozpodil koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu byudzheti za prohramoyu 2101190 “Budivnytstvo (prydbannya) zhytla dlya viys’kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrayiny” na 2021 rik: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21.04.2021 №359-r.

32. Pro Statut vnutrishn’oyi sluzhby Zbroynykh Syl Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 24.03.1999 № 548-XIV